

20

КПК

випробують практикою

20 листопада набирає чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс, прийняття якого замість кодексу 1960 року є зобов'язанням нашої держави перед Радою Європи. Напередодні в Комітеті Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності відбулися слухання про впровадження в практику діяльності правоохоронних органів положень КПК.

У вступному слові **Перший заступник Голови Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Володимир ОЛІЙНИК** наголосив, що прийняття ініційованого Президентом Кримінального процесуального кодексу стало «визначальним етапом реформування кримінальної юстиції в Україні». Він зачитував висновок експертної комісії Ради Європи, згідно з яким кодекс «радикально відійшов від громіздкого триступеневого процесу радянського типу й запровадив змагальну систему в кримінальному провадженні <...>. Одним із найважливіших аспектів реформи є те, що кодекс запропонував вдосконалити законодавчу систему, яка регулює втручання в приватне життя та обмеження інших конституційних прав громадян».

Як зауважив Перший заступник Голови комітету, належна реалізація положень нового для національної правової системи акта потребує низки заходів комплексного характеру. Серед них він виокремив: перегляд значного масиву підзаконних нормативно-правових актів; організацію навчання працівників системи кримінальної юстиції; підготовку матеріально-технічної бази для запровадження окремих новел, таких, як процесуальні дії в дистанційному режимі тощо.

– Проте найскладнішим процесом слід вважати перебудову систе-

ми правоохоронних органів країни у зв'язку зі змінами в організації системи досудового розслідування. В цих умовах відсутність узгоджених, чітко спланованих та контрольованих дій відповідних органів державної влади з вирішення всіх зазначених вище питань перехідного періоду може спричинити колапс усієї системи кримінальної юстиції. Думаю, наші слухання стануть запобіжником такої ситуації, допоможуть «зверити годинники» всіх зацікавлених сторін, – наголосив Володимир Олійник.

На його думку, слід уважно підійти до питання безпеки даних у Єдиному реєстрі досудових розслідувань – автоматизованій електронній базі даних. Народний депутат зазначив, що раніше комп'ютери оперативних підрозділів, в яких містилася таємна інформація, заборонялося під'єднувати до мережі Інтернет.

– З інформатизацією кримінального провадження та перенесенням його з паперу на цифрові носії вся база досудових розслідувань стане частиною мережі, хоч і захищеної. Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації, Генеральній прокуратурі України, СБУ та МВС потрібно створити комплексну систему захисту інформації реєстру, бути готовими до нових викликів та загроз кіберзлочинності. Так само це стосується й порядку проведення слідчих дій у режимі відеоконференції, – сказав він.

Народний депутат звернув увагу на те, що в процесі формування держбюджету 2013 року потрібно передбачити збільшення видатків на систему безоплатної правової допомоги, правоохоронні відомства та судову гілку влади.

– Ми повинні творчо підходити до впровадження нового КПК. Коли побачимо, що потрібні зміни – не відмовлятися від них, адже практика – це найкращий критерій істини. Маємо рухатися вперед, щоб із мінімальними помилками пройти цей перехідний період, який є найскладнішим у реалізації будь-якої реформи, – наголосив Перший заступник Голови комітету. Зокрема, він висловив переконання, що Верховна Рада оперативно ухвалить урядовий проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність до Кримінального процесуального кодексу (реєстр. № 11355).

– Генеральна прокуратура доклала максимум зусиль, щоб за організаційно-технічним, фінансовим, нормотворчим та кадровим аспектами забезпечити максимально безболісне впровадження нового КПК, – сказав **начальник управління правового та методичного забезпечення Головного управління організаційного та правового забезпечення ГПУ Євген БУРДОЛЬ**. Зокрема, Генпрокуратура разом із

іншими відомствами розробила зразки процесуальних документів, які будуть задіяні в кримінальному провадженні, створила й ввела в дію програмно-апаратний комплекс Єдиного реєстру досудових розслідувань, здійснила низку інших структурних та організаційних змін. Наразі завершується розробка інтерактивного навчального курсу для реєстраторів і користувачів реєстру. Активну участь Генпрокуратура взяла й у розробці науково-практичного коментаря до КПК.

У контексті того, що ще потрібно зробити, представник Генпрокуратури назвав прийняття міжвідомчої інструкції про проведення негласних слідчих дій та використання їхніх результатів у кримінальному провадженні, а також інструкції про порядок проведення контрольованої та оперативної закупівлі відповідно до ст. 271 КПК. Окрім того, всім користувачам Єдиного реєстру досудових розслідувань слід отримати електронні цифрові ключі в адміністраторів реєстру відповідно до територіального принципу.

Начальник відділу Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ Максим ЦУЦКІРІДЗЕ повідомив, що у зв'язку з набуттям чинності Кримінальним процесуальним кодексом відбувається поетапне розширення штату слідчих й оперативних працівників. Так, за останній рік слідчий апарат збільшено майже на 3 тисячі осіб. За рахунок внутрішнього перерозподілу в апарат планується залучити ще 5 тисяч правоохоронців.

Також у рамках підготовки до впровадження КПК особовим скла-

дом МВС складено заліки щодо знання його положень. За участю відомчих навчальних закладів проведено 15 конференцій, розроблено алгоритм дій працівників правоохоронних органів за цим кодексом, а також підготовлено відеокоментар положень кодексу, який розміщено на веб-сайті Головного слідчого управління МВС. Максим Цуцкірідзе зауважив, що нині здійснюється робота з під'єднання кожного робочого місця слідчого до мережі Інтернет. А 773 міські та районні відділи міліції вже забезпечені таким доступом.

Окрім того, визначено спеціально уповноважених слідчих, які розслідуватимуть злочини, вчинені неповнолітніми або щодо неповнолітніх. В Україні їх налічується 2 тисячі, – зазначив представник Міністерства внутрішніх справ.

Як розповів **заступник начальника Головного слідчого управління СБУ Віталій МАЯКОВ**, Служба безпеки також організувала вивчення особовим складом слідчих і оперативних підрозділів норм нового Кримінального процесуального кодексу, вони склали відповідні заліки. Ґрунтовне вивчення нового законодавства відбувається на базі Національної академії Служби безпеки, Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки при Юридичній академії імені Ярослава Мудрого. Для реалізації положень нового законодавства приміщення Головного слідчого управління Служби безпеки, регіональних органів та відділу забезпечення досудового слідства в Києві та секторів в Одесі й Харкові обладнано необхідними технічними засобами для проведення дистанційного провадження в режимі відеоконференції.

За словами **начальника Головного слідчого управління Державної податкової служби Анатолія ЯКОВИНЦЯ**, відомство вдосконалило організаційну структуру, ліквідувавши слідчі підрозділи на рівні податкових інспекцій. Такі підрозділи будуть зосереджені тільки в регіональних та окружних державних податкових службах, за винятком Києва.

– Нами чітко розмежовані функціональні обов'язки особового складу. Визначено слідчих, уповноважених на організацію та проведення

Визначення термінів у Кримінальному процесуальному кодексі

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення повідомлень про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із учиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому цим кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього кодексу, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду.

негласних слідчих дій, прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а також відповідальних за перебування в податковій міліції затриманих за підозрою в учиненні злочинів, – зазначив Анатолій Яковинець.

За його словами, слідчі підрозділи податкової міліції цілковито забезпечені технічними засобами фіксування кримінального провадження. Наразі здійснюються заходи з оформлення для всіх слідчих допусків до державної таємниці, обладнання та сертифікації кабінетів слідчих для роботи з таємними документами та іншими носіями секретної інформації.

Серед проблемних питань Анатолій Яковинець зауважив невизначеність урядом порядку здійснення низки важливих заходів. Ідеться про зберігання, реалізацію, переробку або знищення речових доказів, передачу в дохід держави об'єктів кримінального правопорушення.

– Утім, я переконаний, що ця робота буде вчасно завершено, – сказав представник податкової служби.

– Розмови про впровадження нового КПК вже не на часі. Актуальним є питання, як його застосовувати на практиці, – наголосив **заступник голови Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ Станіслав Міщенко**. Він розповів, що Вищий спеціалізований суд за власною ініціативою звернувся до всіх апеляційних і загальних судів з питанням про те, які норми КПК потребують серйозного методичного опрацювання, й згодом дав на них ґрунтовні відповіді.

– Наші рекомендації та роз'яснення спрямовані на те, щоб усі суди України однаково застосовували нові положення кодексу. Результати цієї роботи містяться в розісланих інформаційних листах, а також надруковані в часописі цивільного і кримінального судочинства Вищого спеціалізованого суду, – зазначив Станіслав Міщенко.

(У неформальній дискусії після закінчення слухань експерти зауважили, що для забезпечення правильного й однакового застосування судами законодавства доцільно було б ухвалити відповідні постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, а не обмежуватися інформаційними листами, які можуть і не брати до уваги. – Ред.)

– Спілкування з представниками суддівського корпусу свідчить, що завдання, передбачені Перехідними положеннями кодексу в частині обрання слідчих суддів, визначення суддів, які розглядатимуть справи винятково щодо неповнолітніх, виконано, – сказав на завершення Станіслав Міщенко. Він висловив переконання, що судова гілка влади готова до впровадження кодексу.

Голова Державної судової адміністрації Руслан КИРИЛЮК повідомив, що на виконання вимог КПК кількісний склад суддів районних судів збільшено на 1184 особи, працівників апаратів – майже на 4 тисячі осіб. Також вдалося зробити навантаження на суддів рівномірним.

– Ми рухаємося до того, що в кожному районному суді навантаження на суддю становитиме не більш як 76 справ на місяць, тоді як раніше їх було від 20 до 200, – зауважив Руслан Кирилюк. Він зазначив, що нині списки присяжних затверджені в 551 суді, в 114 цей процес має завершитися наприкінці жовтня.

(До речі, на одному з експертних обговорень КПК у Національній школі суддів тодішній її ректор – голова Верховного Суду у відставці Василь Маляренко розповів, що на кожного суддю Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ в 2011 році щомісяця припадало 65 справ, на суддю Вищого адміністративного суду – 95 справ. Тобто процесуальні норми зобов'язують суддю протягом робочого дня вивчити, розглянути з дотриманням усіх процесуальних норм, постановити та відписати рішення як мінімум у 3–4 справах. Тут треба бути не тільки «гомо сапієнсом», а й «гомо еректусом» та «гомо габіліусом» разом узятими. Звідси

відповідна якість та відповідна оперативність, нарікання на суди та обвинувачення їх у всіх смертних гріхах, – підкреслив він.

Щодо свого ставлення до нового кримінально-процесуального законодавства Василь Маляренко зазначив: «Спочатку треба глибоко вивчати філософію цього кодексу, його логіку, побачити його на практиці й лише після цього давати оцінку». – Ред.)

– Очевидно, що рівень розкриття злочинів, якість правосуддя із набуттям чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом зросте. Хоча є й сумніви. Вони полягають у тому, що в КПК наразі не відображено норм європейського права, а саме не відбулася декриміналізація статей 364 і 365 Кримінального кодексу, які є перепорою для приведення правової системи у відповідність до європейських і світових стандартів, – сказав **голова підкомітету з питань парламентського контролю та законодавчого забезпечення реформування органів прокуратури Юрій ПРОКОПЧУК**. Також він висловив занепокоєння «повним контролем» Генпрокуратури над кримінальним провадженням.

– Давайте разом у межах повноважень, які залишаються в народних депутатів нинішньої каденції до 15 грудня, працювати над мініміза-

Найважливіші новели кодексу:

– у частині забезпечення рівності та змагальності сторін у кримінальному провадженні сторона захисту, як і сторона обвинувачення, матиме право: подавати суду докази й залучати свідків нарівні з прокурором; самостійно залучати експертів для проведення експертизи; отримувати з дозволу суду доступ до документів та вилучати їх; клопотати про проведення слідчих дій, брати участь у їхньому провадженні та в разі потреби оскаржувати відмову в провадженні слідчих дій;

– лише суддя прийматиме рішення щодо: обрання всіх видів запобіжних заходів; накладення арешту на майно; надання доступу до документів та їх вилучення (прокурор зобов'язаний вказати конкретні документи, доступ до яких планується отримати); примусовий привід особи до слідчого, прокурора, суду; надання дозволу на проведення обшуку в будь-якому приміщенні;

– протягом усього кримінального провадження (як під час розслідування, так і під час судового провадження) повноваження прокурора здійснюватиме та сама особа;

– згідно з новим кодексом скорочуються деякі повноваження прокурора. Так, він не матиме права: вилучати будь-яку справу для здійснення самостійного розслідування; арештовувати майно; обирати запобіжні заходи; дозволяти проведення обшуку в приміщеннях, які не є житлом; вилучати документи чи речі (окрім зброї, наркотичних засобів тощо); приймати рішення про примусовий привід громадянина; відсторонити особу від посади тощо;

– суд має право використовувати та обґрунтовувати судові рішення виключно показаннями, які були отримані в суді або надані в присутності судді під час розслідування. Показання, надані слідчому чи прокурору, не матимуть доказової сили для суду. У зв'язку з цим, вважають автори кодексу, зникає сенс застосовувати насильство чи погрози, аби примусувати особу дати певні показання;

– обмежується проведення негласних слідчих дій. Аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; вилучення інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, із електронних інформаційних систем тощо здійснюються виключно в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

цією тих недоліків чи критичних зауважень учасників кримінального процесу до положень КПК. Закликаю всіх парламентаріїв до плідної співпраці незалежно від того, залишаться вони в парламенті наступного скликання чи працюватимуть поза його межами, – наголосив **голова підкомітету з питань удосконалення законодавства про адміністративні правопорушення Віктор ШЕМЧУК**.

– Ми цілковито переглянули навчальні плани, запровадили такі неординарні навчальні дисципліни, як підтримка державного обвинувачення, процесуальне керівництво прокурором досудовим кримінальним провадженням, прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю, складання процесуальних документів у кримінальному провадженні, – розповів **прокурор Національної академії прокуратури України Олександр ТОЛОЧКО**. Він зазначив, у виїзних навчальних заходах у прокуратурах областей брали участь понад 7 тисяч працівників.

Окремо Олександр Толочко звернув увагу на недостатню кількість методичних рекомендацій проведення негласних слідчих дій.

Як розповіла **начальник кафедр кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Лариса УДАЛОВА**, напередодні нового навчального року академією здійснено комплексну перевірку знань положень нового кодексу викладачами кафедр кримінально-процесуального та оперативно-розшукового спрямування. Очолювали ці контрольні комісії начальник Головного слідчого управління МВС Василь Фаринник і начальник департаменту карного розшуку МВС Василь Паскал. Для слухачів і курсантів, які раніше пройшли курс кримінального процесу за старим Кримінально-процесуальним кодексом 1960 року, в позаплановий час читають лекції про новий КПК. Також Лариса Удалова розповіла, що на освітньому порталі академії будь-хто має можливість самостійно перевірити свої знання кодексу, склавши тести он-лайн.

Заступник голови Вищої ради юстиції Лідія ІЗОВІТОВА висловила застереження, що мине певний час, поки судді, прокурори та захисники однаково розумітимуть положення нового кодексу. Також вона нагадала, що під час ухвалення проекту КПК права захисника не були проголосовані окремою статтею, а вписані лише опосередковано.

– В історії України такої масштабної реформи, як ухвалення нового Кримінального процесуального кодексу, ще не було. Навіть відома реформа судової системи та судочинства 1864 року відбувалася поетапно й загалом тривала більш як 50 років. За наказом імператора кожна

губернія мала отримати новий суд після настання певних умов. Зокрема, в Україні перша судова палата була створена в 1867 році в Харкові, а в Києві – тільки в 1880 році, – розповів **член-кореспондент НАН України Олександр ЯРМИШ**.

Він зізнався, що відчуває занепокоєння щодо набуття кодексом чинності. Пояснив це так: багато погоджених політиками пропозицій, зокрема й у профільному комітеті, не були враховані в тексті закону. Крім того, масштаб змін величезний, а терміни набрання кодексом чинності – надзвичайно стислі. Ще один момент: у зв'язку з ліквідацією стадії досудового слідства протягом 2013 року до правоохоронців надійде 4–4,5 мільйона звернень громадян, за якими треба буде розпочинати досудове розслідування.

– Люди звертатимуться набагато частіше, адже побачать, що міліція не буде їх «відфутболювати», відмовляти в розгляді звернень, – сказав Олександр Ярмиш.

У зв'язку з цим він порадив запровадити в силових структурах службу «невідкладної консультаційно-методичної допомоги» для своїх же працівників. Також Генпрокуророві доцільно створити міжвідомчу гру для аналізу й моніторингу реалізації кодексу.

– Зважаючи на державну вагу кодексу, ми також беремо участь у навчальному процесі Національної школи суддів, щоб своїми знаннями й досвідом допомогти в його успішному застосуванні, – сказав **суддя Верховного Суду Богдан ПОШВА**. На його думку, Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності вкрай важливо визначити,

хто ж забезпечуватиме єдність судової практики, тлумачення КПК. Як доказ необхідності такого кроку Богдан Пошва навів простий приклад – 40 рішень Європейського суду за ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у якій йдеться про заборону катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання.

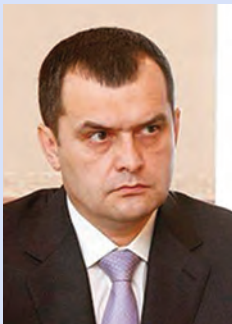
– Проблема для суддів-практиків: яке з цих рішень потрібно взяти за основу, адже в частині 5 ст. 9 КПК зазначено, що все кримінальне процесуальне законодавство застосовується з урахуванням практики Європейського суду, – зауважив Богдан Пошва.

Окрім того, він нагадав, що з 1 січня 2013 року набуває чинності закон про гарантії держави щодо виконання судових рішень, де чітко записана відповідальність за порушення прав людини. «Коли слідчі судді орієнтуватимуться на європейську практику, в тому числі стосовно України, важливо, щоб це не викликало в представників правоохоронних відомств якогось опору чи незрозуміння поведінки суддів», – підкреслив суддя Верховного Суду.

У заключному слові Володимир Олійник наголосив, що комітет рекомендуватиме наступному складу Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності в першому півріччі 2013 року провести комітетські слухання, на яких обговорити ефективність застосування норм КПК на практиці. Також у листопаді комітет поінформує Верховну Раду про те, що зроблено в контексті впровадження КПК і що становить проблему.

Олексій СИЩУК.
Фото Юрія КРОТА.

Сказано!

– Нині постає питання, чи готовий особовий склад до роботи в нових умовах. Усі працівники органів внутрішніх справ повинні знати норми Кримінального процесуального кодексу, адже неможливо виграти в грі, не знаючи, за якими правилами треба грати. Важливо продовжувати заняття з вивчення норм нового КПК, – зауважив **міністр внутрішніх справ Віталій ЗАХАРЧЕНКО** на нараді колеги МВС 19 жовтня.

Він зазначив, що набрання чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом внесе корективи в структуру органів та підрозділів внутрішніх справ, бо керівникові слідчого підрозділу надається статус першого заступника начальника ОВС. У зв'язку з цим міністр внутрішніх справ наголосив на необхідності виваженого підходу під час добору кандидатів, які повинні відповідати кваліфікаційним вимогам, мати досвід роботи на керівних посадах не менше трьох років та практичний досвід роботи в підрозділах кримінального блоку, міліції громадської безпеки, слідства.

Міністр внутрішніх справ також дав доручення підрозділам кадрового забезпечення переглянути й оптимізувати чисельність слідчих підрозділів. Це пов'язано з тим, що після набрання чинності новим КПК до компетенції органів внутрішніх справ від органів прокуратури, Служби безпеки України та Державної податкової служби буде передано повноваження з розслідування значної кількості злочинів – близько 70 статей Кримінального кодексу України.